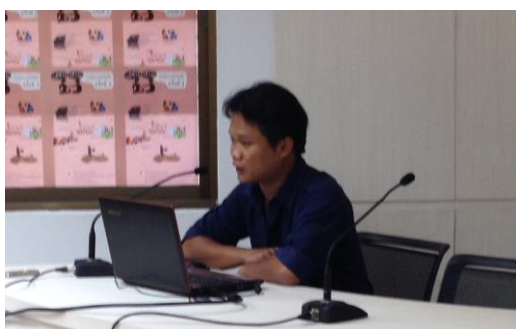

ชีวิตมลาบริ-มานิ กับ "ปา" ที่เปลี่ยนไป

กลุ่มชาติพันธุ์ “มลาบริ” เป็นชื่อเรียกที่คนทั่วไปไม่คุ้นักเนื่องจากส่วนใหญ่จะรู้จักชนกลุ่มนี้ในนามของ “ตองเหลือง” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่ในป่าทางตอนเหนือของไทย และการที่ถูกเรียกว่าตองเหลืองนั้นเนื่องจากที่พักอาศัยทำจากใบตองหรือไม้ต่างๆและมีการย้ายพื้นที่หาอาหารอยู่เสมอจึงทำให้คนทั่วไปเห็นแต่ที่พักไม่พบคนจึงทำให้คิดว่าเป็นผี และเรียกว่า “ผีตองเหลือง” ซึ่ง มลาบริ ไม่ชอบให้ใครเรียกตนว่า “ผี” เนื่องจากผีเป็นสิ่งที่มลาบริกลัว คำว่า “มลา-บริ” นั้นมีความหมายว่าคนกับป่า ซึ่งการออกเสียงในภาษาค่อนข้างยากทำให้คนทั่วไปที่ติดต่อเดี่ยออกเสียงตามภาษามลาบริ ไม่ได้ กลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่ง “มานิ” ซึ่งอาจเป็นชื่อที่ไม่คุ้นเช่นกันเป็นชื่อการเรียกตนเองของ “ซาไกหรือเงาะป่า” ตามที่รู้จักในบทพระราชนิพนธ์ เป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มที่อาศัยดำรงชีวิตในป่าตอนใต้ของไทยตลอดจนถึงประเทศมาเลเซีย การเรียกชื่อ ชาวมานิมีหลายลักษณะ เช่น มานิ มัดนิ ซาไก กอย คนิง เขม้ง คนป่า ฯลฯ หรือในประเทศมาเลเซียจะเรียกว่า โอรัง อัสรี ซึ่งมีความหมายว่าชนพื้นเมือง คนทั้งสองกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงชีวิตด้วยการเก็บของป่า-ล่าสัตว์ มีจำนวนประชากรรวมกันไม่ถึงพันคน และมีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอทำให้สังคมไทยมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับคน ๒ กลุ่มนี้ไม่มากนัก

โครงการฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จึงได้จัดการเสวนาเรื่อง “ชีวิตมลาบริ-มานิ กับ "ปา" ที่เปลี่ยนไป” เพื่อทบทวนสถานภาพ องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หาของป่า-ล่าสัตว์ในประเทศไทย ในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ณ ห้อง ๖๐๗ โดยมี คุณชุมพล โปธิสาร คุณศักรินทร์ ณ น่าน นักวิจัยที่ศึกษาชีวิตของมานิและมลาบริ และ คุณอรัญ วา พนาไพร ผู้นำชุมชนมลาบริภูฟ้า จ.น่าน ร่วมเสวนา พร้อมทั้งฉายสารคดีชาติพันธุ์เกี่ยวกับมลาบริและมานิ

ภาพยนตร์ที่ขอสำเนามาจากภาพยนตร์นั้นเป็นภาพยนตร์เก่า ถ่ายทำขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐ปีที่แล้ว เรื่องแรกชื่อเรื่องว่า “ผีตองเหลือง” เป็นการถ่ายทำของนักสำรวจชาวเยอรมัน จึงมีการทำบทเป็นภาษาเยอรมัน แสดงถึงวิธีการล่าสัตว์ ทำอาหาร และเต็นท์ของกลุ่มผู้ชายตองเหลือง ตลอดจนการเข้ามาแลกเปลี่ยนของกับชาวม้งในหมู่บ้าน และเรื่องที่ ๒ เป็นของสยามสมาคม โดยคุณไกรศรี นิมมานเหมินทร์ นำทางนักวิจัยต่างชาติขึ้นไปเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพของกลุ่มตองเหลือง ทำให้เห็นว่าการศึกษาเกี่ยวกับคนเก็บของป่าล่าสัตว์ในยุคอดีต ประมาณ ๕๐ ปี มีทัศนคติว่าคนกลุ่มนี้ล่าปลิง หรือไร้อารยธรรม ดังปรากฏในบทพากย์ภาษาไทยของภาพยนตร์

คุณชุมพล โปธิสาร นักวิจัยจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล เสนอว่า ในประเทศไทยนั้น ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ “มานิ” ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากมีชื่ออื่นๆ ที่คนนอกใช้เรียก เช่น ซาไก

(มาจากภาษามลายูแปลว่า ทาสหรือผู้รับใช้) เซมัง (ภาษามลายูแปลว่า ลิงค่าง) Tonga, Mos, Chong (เป็นชื่อที่ใช้เรียกคนกลุ่มหนึ่งเฉพาะใน จ. ตรังและพัทลุง โดยนักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลีย Paul Joachim Schebesta ใช้เรียกและใช้อ้างอิงอย่างแพร่หลายของนักมานุษยวิทยาสายยุโรป) คนึง เงาะปา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะในวรรณกรรมไทย ในเรื่อง สังข์ทอง จะปรากฏชนกลุ่มที่ถูกเรียกว่า “เงาะปา” และในเรื่องได้อธิบายลักษณะเงาะปาไว้ว่า “เหลือแต่เงาะปาทรพล หน้าตาผิดคนทั้งหลาย หัวพริกหยักยุงหยาบคาย ตัวลายคล้ายกันกับเสือปลา” ซึ่งเป็นการรับรู้เกี่ยวกับเงาะปาในอดีต และต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้นำเด็กกลุ่มชาติพันธุ์นี้ ชื่อ คนึง มาเลี้ยงในวังให้เป็นมหาดเล็ก และทรงนิพนธ์บทพระราชนิพนธ์เรื่อง เงาะปา ขึ้น ในคำนำได้อธิบายถึงเงาะปาไว้ว่า “ก็เป็นพวกที่เรียกตามภาษามลายูว่า เซมัง หรือ สโก แต่จะต้องเข้าใจอย่างภาษาของเราที่เรียกว่าเงาะ ซึ่งมันเรียกตัวเองว่าก้อย” ตามที่ มิสเตอร์อานันเดล เขียนไว้ว่าเป็นชนเผ่าพื้นเมืองในเขตพื้นที่มาเลเซียและไทย และได้อธิบายลักษณะว่า รูปร่างไม่สูงใหญ่ ตาแหลม จมูกแบนกว้าง ปากไม่แจ๋อ ฝ่ามือกลม ผู้หญิงไว้ผมยาวอย่างมวย ผิดดำแดง เด็กๆมักมีแผลตามตัว มีกำลัง เป็นคนแข็งแรง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๐๗)

มายาคติเกี่ยวกับ “เงาะปา” ได้ถูกผลิตซ้ำในแบบเรียนชั้นประถม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ปี ๒๕๒๔-๒๕๓๗ ในวรรณกรรม ละคร และภาพยนตร์ โดย เปี้ยก โปสเตอร์ และหม่อมเจ้าภาณุพันธุ์ยุคล และหม่อมวิชากร ได้เขียนการ์ตูนเรื่องเงาะปา ในปี ๒๕๒๗ ลักษณะมายาคติที่เกิดขึ้นจากอดีตส่งผลต่อปัจจุบัน เช่น มีการจัดงานแต่งงานให้ ซาโก หรือเมื่อเห็นว่าเป็นกลุ่มที่ไม่มีศาสนาทำให้เปลี่ยนมานับถือศาสนา โดยการให้บวชเรียน ตลอดจนการทำเครื่องราง ของขลังต่างๆ จนทำให้สังคมไทยเกิดภาพในเชิงลบว่า คนกลุ่มนี้มีเวทมนต์คาถาอาคม ลึกลับ เป็นคนป่า ชอบนุ่งผ้าแดงทัดดอกไม้แดง ห้อยโหนเถาวัลย์ และมีการนำภาพลักษณะเหล่านี้ไปเป็นจุดขายในการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัด เช่น การจัดซุ้มให้มีการถ่ายภาพแต่งตัวเป็นซาโก

การศึกษาเกี่ยวกับคนกลุ่มนี้ ในอดีตที่ผ่านมา มีคนศึกษาไว้จำนวนมาก ได้แก่ ๑. บาทหลวง Joachim Schebesta จากออสเตรีย เก็บข้อมูลวิถีชีวิตและภาษา และพยายามเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ทั้งกลุ่มในประเทศ มาเลเซีย และกลุ่มในประเทศไทย ๒. Ivor H. N. Evan ชาวอังกฤษ เข้ามาศึกษาชาติพันธุ์และโบราณคดี พุดถึงกลุ่มคนหาของป่าล่าสัตว์ซึ่งให้ข้อมูลค่อนข้างละเอียด ๓. กลุ่มเผยแผ่ศาสนา John H. Brandt ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๑ เข้ามาในจ.ระนอง สตูล ตรัง และได้ทำการเขียนบทความลงในสยามสมาคม เริ่มมีการบันทึกภาพ ๔. Paul Schebesta ดร.Hugo Bernatzik ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่หาของป่าและล่าสัตว์ ทั้งมลาบรีและมานิ และคนไทยคนแรกที่ศึกษาเรื่องมานิ คือ รองศาสตราจารย์ไพฑูริย์ ดวงจันทร์ ศึกษาในพื้นที่ จังหวัดยะลาและนาราธิวาส และเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า ซาไก ที่มาจากภาษามลายูปัตตานีที่มีความหมายว่า ถิ่น แข็งแรง เคยเขียนลงนิตยสารสารคดีเมื่อปี ๒๕๓๑ และมี Nancy M. Bishop & Marry M. Peterson นักภาษาศาสตร์ ๒ คนเป็นมิชชันนารี เข้ามาศึกษาภาษาและแปลไบเบิลเป็นภาษานั้นๆและชักชวนให้นับถือ คริสตศาสนา นอกจากนี้ยังมีอาจารย์สุรินทร์ ภูขจรจากคณะโบราณคดี เข้าไปศึกษาเกี่ยวกับโบราณคดีชาติพันธุ์ซึ่งทำการเปรียบเทียบในพื้นที่ใกล้เคียง และมีการทำแหล่งขุดค้นในปี ๒๕๓๔ พบโครงกระดูกแบบเนกโก๊ต นอกจากนี้มี ดร. Helmut Lukas ซึ่งเป็นนักวิจัยจากออสเตรีย ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาแห่งเวียนนา มีชื่อเสียงในการวิจัยเกี่ยวกับสังคมหาของป่าล่าสัตว์ ทั่วทั้งโลก และมีนายแพทย์บุญเสริม ฤทธาภิรมย์เป็นบุคคลที่เข้ามาศึกษาและต้องการเปลี่ยนชื่อการเรียกจาก ซาไก เป็น เซม้ง

จากการเข้าไปศึกษาภาษาที่กำลังจะหายไปของกลุ่มชาติพันธุ์มานิ ทำให้ทราบถึงวิกฤตเรื่องอื่นๆ อาทิ การไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีความมั่นคง รวมทั้งปัญหาสุขภาพ จึงทำโครงการวิจัยสารสนเทศศันภูมิศาสตร์ Social mapping, GIS เกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่ทางสังคม ระบบเครือญาติ การย้ายถิ่นและการตั้งถิ่นฐานและ ภาษา และพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มานิตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดตรัง สตูล สงขลา พัทลุง มีทั้งหมด ๑๘ กลุ่ม จำนวน ประมาณ ๓๕๐ คน สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ โชนสีเขียว คือกลุ่มที่ยังใช้ชีวิตดั้งเดิมหาของป่า มีการเคลื่อนย้ายไม่อยู่ประจำที่ แต่ยังมีการเข้ามาซื้อของและติดต่อกับบุคคลภายนอกบ้าง โชนสีเหลือง คือ กลุ่มที่เริ่มอยู่เป็นที่ นานครั้งจึงมีการย้ายถิ่นฐาน มีการสร้างกระท่อมและอยู่ในส่วนป่าโปร่งหรือในสวน ติดต่อกับชาวบ้านมากขึ้น โชนสีแดง คือกลุ่มที่อยู่กับที่ไม่มีการเคลื่อนย้าย มีการปลูกสร้างบ้านเรือน มีการทำสวน อยาง สวนผลไม้ ทำนาข้าว มีบ้าน รถ วิทย์ สาเหตุที่ตั้งถิ่นฐานนั้นเกิดจากการแต่งงานกับคนภายนอก กลุ่มนี้ มักมีบัตรประชาชนแล้ว

คุณอรัญญา พนาไพร สะท้อนปัญหาของมลาบรี ซึ่งอาศัยอยู่ที่จังหวัดแพร่และน่านทั้งหมดประมาณ ๔๐๐ คน จากเดิมเคยอาศัยในป่าและเคลื่อนย้ายไปเรื่อยๆ แต่เมื่อป่าเริ่มจะหายไปและป่าไม่สมบูรณ์เท่าอดีต จึงทำให้มลาบรีต้องอาศัยอยู่ในที่ที่ราชการหรือหน่วยงานบอกให้อยู่ ซึ่งไม่ใช่การตัดสินใจของมลาบรีเอง ต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะตั้งถิ่นฐานและทำกินในสังคมใหม่

ในอดีต การอยู่ในป่านั้นเด็กส่วนใหญ่มักจากช่วยเหลือตัวเองได้ตั้งแต่ ๓ ปี รู้ว่าอะไรกินได้ อะไรกินไม่ได้ หาพืชในป่ากินให้เป็น และต้องเอาตัวให้รอดในป่า โดยการที่มีพ่อแม่เป็นคนสอนหรือทำตัวอย่างให้ดู แต่เมื่อเข้ามาในเมืองสิ่งที่เปลี่ยนคือเรื่องอาหารการกินต้องเรียนรู้ที่จะทำกินทำอะไรให้มีข้าวกิน และที่อยู่ ปัจจุบันป่าเริ่มจะหายไป จึงต้องสอนให้เด็กรุ่นใหม่ได้รู้จักพืชในป่าทั้งการกินและการเก็บ ไม่เช่นนั้นบางคนอาจไม่รู้จักเลยและไม่เรียนรู้

คุณอรุณภา เล่าว่า ชุมชนมลาบรีที่ภูฟ้าเริ่มตั้งเมื่อ ๗ ปีที่แล้ว ในระยะแรกเป็นกลุ่มเยาวชนคนที่ทำโครงการวิจัยร่วมกับภูฟ้าและพ่อแม่ตามมาอยู่ด้วย โดยเยาวชนเหล่านี้ได้รับการศึกษาในสาขาวิชาที่ต่างกัน และเข้ามารวมกันเรียนรู้เรื่องตัวตนของมลาบรีมากขึ้น ในการทำวิจัยนั้นมีปัญหาในการได้ข้อมูล นั่นคือ ด้วยพื้นฐานขามมลาบรีโดยเฉพาะผู้ใหญ่ไม่ชอบให้ใครถามหรือตอบมากนัก เพราะคิดว่าเป็นเรื่องที่รู้อยู่แล้วหรือบางครั้งขามมลาบรีไม่ชอบคิดมากนัก จึงเป็นเรื่องยากที่จะได้ข้อมูล และเมื่อระยะเวลายาววันผู้ใหญ่เริ่มเห็นในสิ่งที่ทำจึงเริ่มให้ข้อมูลมากขึ้น ในส่วนของการเลือกผู้นำ มลาบรีใช้การดูการกระทำและทำตามมากกว่าการเลือกหรือแต่งตั้ง ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเลี้ยงลูกและหุงหาอาหาร การที่ผู้หญิงออกไปทำมาหากินเองหรือออกไปทำงานข้างนอกทุกคนในกลุ่มส่วนใหญ่จะคิดว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี ที่ตนเองทำอยู่ทุกวันนี้ก็ไม่ได้คิดว่าเป็นผู้นำ เพียงแต่เป็นคนที่กำลังจะพูดคุยก่อนเล่าเรื่องราวหรือตอบคำถามแก่บุคคลภายนอกเท่านั้น

มลาบรีในชุมชนภูฟ้าต้องเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าหรือการวางแผนชีวิต เนื่องจากอดีตมลาบรีไม่เคยคิดเรื่องเหล่านี้ อาศัยเพียงแค่อพยรรอดให้ได้ในป่าเท่านั้น อรุณภา เน้นว่า บ่อยครั้งที่คนภายนอกเข้าไปช่วยเหลือมลาบรีนั้น แต่ไม่เข้าใจความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของมลาบรี สิ่งที่น่ามาจึงไม่เกิดประโยชน์แก่มลาบรี คนมลาบรีไม่รู้ว่ามาทำไมและไม่กล้าพูด อรุณภาย้ำว่า ชุมชนมลาบรียังต้องการความช่วยเหลือเพื่อให้มลาบรีอยู่ได้ด้วยตนเอง มากกว่าการมาช่วยเหลือชั่วคราวเป็นบางครั้ง การช่วยเหลือนั้นควรให้เป็นลักษณะถาวรมากกว่า และต้องมีการสอนให้มลาบรีรู้จักและปฏิบัติได้จริงด้วยตนเอง จึงจะเกิดประโยชน์แก่มลาบรี

คุณศกรินทร์ ณ น่าน เสนอว่าสังคมไทยไม่ค่อยให้ความสนใจศึกษากลุ่มสังคมที่หาของป่าล่าสัตว์นัก เพราะมีจำนวนน้อย และในอดีตการศึกษาสังคมเก็บของป่า-ล่าสัตว์ก็มีปัญหาด้วย เพราะมองว่าคนกลุ่มนี้เป็นตัวแบบเพื่อทำความเข้าใจสังคมก่อนประวัติศาสตร์ เท่านั้น มีทัศนคติว่าเป็นกลุ่มสังคมที่โดดเดี่ยว ไม่ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก (Isolated model) บ้างก็มองว่า ต้องการให้มลาบรีกลับไปดำรงชีวิตดังเช่นในอดีต ส่วนตัวเขาเองสนใจศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของกลุ่มมลาบรี และอยากชวนให้ผู้ร่วมเสวนาพิจารณา “ป่า” ในฐานะภูมิทัศน์ทางการเมืองเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพราะการจัดพื้นที่ให้มลาบรีอยู่นั้น ส่งผลให้เกิดความแตกต่างให้การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของมลาบรี กลุ่มที่อยู่ใกล้ชุมชน มีการติดต่อผู้คนมากขึ้น มักจะทำจะรับจ้างเป็นแรงงานตามไร่ ไม่ได้ค่อยได้เข้าไปใช้ชีวิตในป่าแล้วเนื่องจากพื้นที่ป่าที่จำกัด บางส่วนก็เข้าไปอยู่ในธุรกิจท่องเที่ยว หรือบางส่วนเข้าไปร่วมงานกับป่าไม้ ทำงานให้ป่าไม้อยู่ในพื้นที่การดูแลของป่าไม้และตชด. หรืออยู่ในโครงการของ

หลวง มีปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของมลาบรีและผู้ที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้คนมลาบรีทำงานวิจัยให้กลุ่มของตนเอง เพราะมลาบรีต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิตในพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมท่ามกลางเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มชาติพันธุ์ข้างเคียง

